

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА: ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ І ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО

План

1. Сутність елітизму. Теорії еліт Г.Моски, В.Парето, Р.Міхельса
2. Типологія і функції політичної еліти.
3. Теорія лідерства: сутність, природа та підходи.
4. Типологія та функції політичних лідерів.

Основні поняття: *політична еліта, політичний лідер, популізм, харизматичний лідер.*

Короткий виклад змісту лекції:

1. Сутність елітизму. Теорії еліт Г.Моски, В.Парето, Р.Міхельса

Еліта (від франц. elite - кращий, вибраний, відбірний) - це провідні верстви суспільства, які здійснюють керівництво у певних галузях суспільного життя (відповідно розрізняють економічну, духовно-інтелектуальну, політичну, військову, наукову еліти тощо).

Суть елітизму: суспільством завжди править еліта - меншість, наділена особливими соціальними, психологічними й політичними якостями.

Політична еліта – сукупність осіб, які виділяються з політичного середовища на основі вищого ступеня розвитку окремих політичних якостей.

Характерні риси політичної еліти: невелика, достатньо самостійна соціальна група; високий соціальний статус; значні обсяги державної та інформаційної влади; безпосередність у здійсненні влади; організаторські здібності та талановитість.

Сутність еліти викликає значні суперечки серед учених. Перші трактування були дані ще в стародавні часи. Конфуцій, Платон, Аристотель заклали основи ціннісного підходу до розуміння еліти: еліта включає кращих з кращих, тобто тих, хто володіє такими чеснотами, як мудрість і справедливість. Значний вплив на формування елітарних теорій здійснили ідеї Н. Макіавеллі і Ф.Ніцше.

Але сучасне розуміння проблеми складається у кінці XIX - на початку XX ст. З'являються перші теорії еліт (Г. Моски, В. Парето і Р. Міхельса). Виникнення елітарних концепцій стало своєрідною реакцією на теорії демократії і на марксистське вчення про роль народних мас в історії. У перших елітарних теоріях містилася критика демократії. Але нині більшість політологів намагається знайти компроміс між елітизмом і принципами демократії, розробляючи концепції демократичного елітизму.

Г. Моска (1858-1941) виклав свої погляди на еліту у праці «Основи політичної науки» (1896). Головна ідея цієї праці: неминучим є поділ суспільства на два класи: клас, який управляє, і клас, яким управляють. Перший клас – політичний (або правлячий) клас - завжди складає незначну меншість суспільства. Він здійснює всі політичні функції, монополізує владу й користується притаманними їй привілеями, тоді як другий клас, значно численніший, управляється й регулюється першим.

Влада завжди перебувала й повинна перебувати в руках меншості. Коли влада переходить з одних рук в інші, то завжди переходить від однієї меншості до іншої, але ніколи - від меншості до більшості. Критерій входження в політичний клас – організаторські здібності, а також матеріальне, моральне та інтелектуальне переважаючі над іншими.

Г.Моска виокремив дві тенденції у розвитку політичного класу:

- 1 – аристократичну (проявляється у прагненні політичного класу стати спадковим);
- 2 – демократичну (проявляється в оновленні складу політичного класу за рахунок найбільш здібних до управління, активних представників нижчих верств суспільства).

Переважаючі аристократичної тенденції веде до виродження політичного класу, суспільного застою, активізації боротьби нових соціальних сил за здобуття панівних позицій у суспільстві. Переважаючі демократичної тенденції упереджує дегенерацію пануючого класу, робить його здатним до ефективного керівництва суспільством. Найбільш бажаною для суспільства є рівновага між аристократичною і демократичною тенденціями, бо вона забезпечує як стабільність, так і якісне оновлення суспільного керівництва.

В.Парето (1848-1923) ввів у науковий обіг термін «еліта» у праці «Трактат із загальної соціології» (1916). Він виходив з того, що суспільством завжди правила й повинна правити

вибрана, наділена особливими соціальними та психологічними властивостями меншість - еліта, її складають індивіди, які вирізняються високими показниками в тій чи іншій сфері діяльності, посідають найвище місце на шкалі таких соціальних цінностей, як влада, багатство чи знання.

В.Парето поділяє еліту на правлячу й неправлячу (контреліту, або потенційну еліту). У правлячій еліті виділив два типи, які послідовно змінюють один одного: еліту «левів» (консервативно налаштовані, нездатні до компромісів, прихильники силових методів правління, які виступають проти радикальних суспільних змін, переважають в умовах політичної стабільності) та еліту «лисів» (люди динамічні, майстри обману й політичних комбінацій, прихильники радикальних перетворень у суспільстві, спираються не на силу, а на переконання, переважають в умовах нестабільності).

«Закон циркуляції еліт» (В.Парето): правляча еліта прагне зберегти свої привілеї і передати їх у спадок, у результаті погіршується якісний склад правлячої еліти, вона вироджується, що спонукає кількісно зростаючу контреліту до боротьби за владу (революція). Контреліта скидає правлячу еліту і за допомогою мобілізованих нею невдоволених мас встановлює власне панування. Так відбувається зміна правлячих еліт.

Р. Міхельс (1876-1936) поєднав проблеми виникнення і функціонування політичних еліт з діяльністю політичних партій. Р.Міхельс сформулював «залізний закон олігархії»: керівна меншість поступово виходить з-під контролю рядових членів, відривається від них і підпорядковує політику власним інтересам, піклуючись передусім про збереження свого привілейованого становища. Так в партіях і суспільстві в цілому виокремлюється еліта. Будь-яким, навіть демократичним суспільством завжди фактично править олігархічна елітарна група. Демократія як безпосередня влада мас неможлива суто технічно й недоцільна з огляду на некомпетентність мас і їх байдуже ставлення до політики.

2. Типологія і функції політичної еліти

У науковій літературі – багато типологій (за різними ознаками).

За місцем у політичній системі еліта поділяється на правлячу і неправлячу (контреліту).

За обсягом владних повноважень еліта поділяються на вищу (ті, хто приймає найбільш значущі для всього суспільства політичні рішення, провідні політичні керівники), середню (виборні посадові особи - члени парламенту, мери) й адміністративну (вищий прошарок державних службовців).

За часом і засобами утвердження панування політичні еліти поділяються на традиційні (родова знать, земельна аристократія, воєнна еліта, релігійні ієрархи) і сучасні (підприємці, освічені політичні лідери, представники науково-технічної інтелігенції, мистецтв).

За основними сферами життєдіяльності суспільства політична еліта поділяється на партійну, військову, адміністративну та ідеологічну.

За способом формування еліти поділяються на закриті й відкриті (система гільдій і антрепренерська система). Формування еліти системою гільдій характеризується закритістю, відбором претендентів на більш високі посади головним чином із нижчих прошарків самої еліти, поступовим і повільним просуванням по службі. Особлива увага при призначенні на посаду звертається на партійність та особисту відданість вищому керівництву. Головним засобом відбору. Антрепренерська система відбору еліт характеризується відкритістю, широкими можливостями для представників будь-яких суспільних груп претендувати на керівні посади. Першорядне значення у відборі відіграють особистісні якості кандидата. Головним засобом відбору є вибори.

Обидві системи відбору еліт у чистому вигляді трапляються досить рідко. В цілому система гільдій переважає в авторитарних і тоталітарних політичних режимах, а антрепренерська система - в демократичних, при чому кожна з них має свої переваги й недоліки.

За масштабами діяльності політичні еліти поділяються на загальнонаціональні та регіональні.

За способом приходу до влади еліти поділяють на легітимні (отримали владу при добровільній підтримці мас) й нелегітимні (панують над більшістю за допомогою примусу, насильства).

Оригінальну типологію політичних еліт запропонував В. Парето: **за стилем правління** є еліта "левів" та еліта "лисів".

Функції політичної еліти переплітаються з тими, які виконують політична система суспільства в цілому, її окремі інститути.

➤ Функція політичного цілепокладання полягає в розробці стратегії і тактики розвитку суспільства, визначенні політичної програми дій.

- Інтегративна функція полягає в забезпеченні цілісності й єдності суспільства, стійкості його політичної та економічної систем, уникненні соціально-політичних конфліктів, знаходженні оптимальних варіантів їх розв'язання в разі виникнення.
- Регулятивна функція полягає у прийнятті політичних рішень, спрямованих на регулювання суспільних відносин, розв'язання назрілих проблем, здійсненні розподілу і перерозподілу матеріальних, фінансових, людських та інших ресурсів.
- Комунікативна функція полягає у забезпеченні горизонтальних зв'язків в суспільстві, а також вертикальної комунікації між владою і масами.

3. Теорія лідерства: сутність, природа та підходи.

Політичний лідер (від англ. *leader* – керівник, провідник, глава) - авторитетна особа, яка здійснює переважний вплив на інших людей з метою інтеграції їхньої діяльності для досягнення спільних політичних цілей.

Політичний лідер виступає як об'єднувач людей, захисник їхніх інтересів, ініціатор оновлення життя й організатор діяльності людей. Політичний лідер – це той, хто здатний змінювати хід подій і спрямованість політичних процесів. В ролі лідерів можуть виступати не лише окремі особистості, але й цілі організації: партії (КПРС в колишньому СРСР), держави (США у сучасному світі).

Лідери є в основному людьми з підвищеною самооцінкою. Для багатьох із них характерне відчуття необхідності власного керівництва іншими людьми. Вони прагнуть завжди бути попереду, брати на себе функції лідерства з власної ініціативи. Лідерами є не мислителі, а люди дії. Політичний лідер має відкинути будь-які сумніви, бути впевненим у собі, рішучим, не надавати особливого значення негативним наслідкам своїх дій тощо.

4. Типологія та функції політичних лідерів.

Класичною є **типологія політичного лідерства М. Вебера**, який виокремлює три типи політичного лідерства – традиційне (ґрунтується на авторитеті звичаїв), харизматичне (ґрунтується на вірі в незвичайні якості і здібності лідера, його винятковість) й раціонально-легальне (ґрунтується на переконанні в законності й раціональності встановлених порядків).

За стилем політичної діяльності виділяють наступні типи політичного лідерства:

- цезаристський - ґрунтується на зосередженні усієї повноти влади в руках лідера;
- плутократичний - ґрунтується на багатстві і представляє інтереси найзаможніших суспільних верств;
- популістський - ґрунтується на намаганні досягти популярності в масах ціною необґрунтованих обіцянок, демагогічних гасел;
- професійний - ґрунтується на органічному поєднанні високого інтелекту, волевого устремління, розвиненої здатності генерувати оригінальні свої і сприймати чужі ідеї, високої моральності лідера-професіонала постіндустріального суспільства

За іміджем і ролевим призначенням виокремлюють такі типи: лідер - «служитель», лідер - «торговець», лідер - «пожежник», лідер - «прапорonoсець», лідер - «актор».

За ставленням до існуючих суспільних порядків лідерів можна поділити на:

- консерваторів (прагнуть зберегти й зміцнити існуючий суспільний лад);
- реформаторів (обирають еволюційний шлях зміни дійсності, прагнуть зберегти здобутки минулого, спираються на традиції);
- революціонерів (заперечують існуючі в суспільстві базові цінності, орієнтуються на створення принципово нової системи).

За масштабами лідерство може бути загальнонаціональним, регіональним, певного класу, соціальної групи.

«Чисті» типи лідерів зустрічаються рідко: поєднуються риси кількох типів. Але домінування у поведінці певних якостей дозволяє віднести їх до певного типу.

Функції політичних лідерів розрізняють в залежності від ситуації, в якій їм доводиться діяти.

В умовах надзвичайної ситуації важливими є такі функції:

- функція постановки діагнозу (аналіз ситуації, що склалася);
- функція розробки програми дій;
- функція мобілізації країни на виконання прийнятої програми.

В умовах відносної стабільності виділяють такі функції:

- функція артикуляції (вираження інтересів спільності людей, на лідерство в якій лідер претендує);
- новаторська функція (продукування нових, конструктивних ідей соціального устрою);

- інтегративна функція (згуртування всіх соціальних спільностей задля підтримки цілісності і стабільності суспільства, громадянського миру і злагоди);
- організаторська функція (втілення в конкретні дії завдань, які стоять перед суспільством і відображені у програмі лідера);
- комунікативна функція (забезпечення зв'язку між політичними інститутами й масами, між окремими політичними інститутами).

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні теорії еліт і розкрийте їхню сутність.
2. Більшість авторів вважають, що існують дві основні системи відбору еліт: система "гільдій" і "антрепренерська". Назвіть переваги й недоліки кожної з них.
3. Порівняйте між собою еліту «левів» і еліту «лисів» (за В.Парето).
4. Опишіть механізм циркуляції еліт, запропонований В.Парето.
5. Розкрийте сутність «залізного закону олігархії». Як Р.Міхельс ставився до демократії?
6. Які якості повинні бути у політичного лідера для виконання ним своєї ролі у суспільстві?
7. Які класифікації політичних лідерів Ви знаєте?
8. Назвіть основні функції політичних лідерів.

ТЕМА: ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА СУСПІЛЬСТВА

План

1. Політична свідомість: поняття, структура, функції.
2. Політична ідеологія: поняття, типи (лібералізм, консерватизм, соціалізм, екстремізм).
3. Політична культура: зміст і структура.
4. Типи політичної культури та їх поширення у сучасному світі.
5. Політична свідомість та політична культура сучасного українського суспільства.

Основні поняття: екстремізм, менталітет, політична ідеологія, політична культура, політична свідомість, соціалізм, соціал-демократія, фашизм.

Короткий виклад змісту лекції:

1. Політична свідомість

Політична свідомість — це політичні ідеї, погляди, уявлення, традиції, соціально-політичні почуття народу, що відбивають найбільш істотні економічні, соціальні, політичні та духовні інтереси людей, що мають бути реалізовані через інститути політичної системи.

Сутність політичної свідомості: результат і процес засвоєння політичної реальності з урахуванням соціальних інтересів людей.

Специфіка політичної свідомості:

- високий ступінь відбиття соціально-класових інтересів;
- активний вплив на інші форми суспільної свідомості.

Політична свідомість обумовлена об'єктивними груповими інтересами. Політична свідомість виникає на основі усвідомлення людиною своєї групової приналежності, віднесення себе до певних політичних позицій (лівих радикалів, лібералів, консерваторів тощо).

Політична свідомість за природою своєю не може бути результатом відірваних від життя кабінетних роздумів. Політична свідомість - це понятійне, оціночне, символічне відображення реальних взаємодій громадян, що досягають своєї власної мети. Ускладнення і збагачення політичної свідомості залежить не стільки від наявності спеціальних знань, скільки від практичної участі людини в управлінні державою. Тому нерозвиненість політичних зв'язків у суспільстві умиртвляє політичну свідомість.

Зміст політичної свідомості:

- **групові** політичні інтереси і погляди (фундаментальна основа політичної свідомості) — переважають у поглядах людей в епоху революцій;
- міжгрупові, **загальнолюдські** ідеї і теорії — переважають в умовах політичної стабільності, визначеності;

- **індивідуальні** погляди (персональні особливості розуміння людиною своїх групових інтересів і політичних позицій).

Однаково помилково:

- і зводити весь зміст політичних поглядів до групового (наприклад, класового) знаменника (**марксистське вчення**),

- і розчиняти його в загальнодемократичних або індивідуальних уявах (деякі течії в **західній політичній теорії**).

Шляхи формування політичної свідомості:

1) критичне осмислення соціальної дійсності й узагальнення навколишньої інформації;

2) усвідомлення мети партійного й політичного руху, тобто приєднання до уже сформульованих оцінок і норм громадянської поведінки;

3) емоційне прилучення до віри у справедливість тих чи інших політичних ідеалів.

Причому, приналежність людини до тих чи інших груп зовсім не означає, що в цієї людини сформується політична свідомість, відповідна даним інтересам.

Функції політичної свідомості:

1) **інтегративна** (відображення й уточнення групових і загальноколективних інтересів);

2) **ідеологічна** (захист інтересів групи або суспільства в цілому);

3) **комунікативна** (взаємодія суб'єктів політичних відносин між собою і з інститутами влади);

4) **прогностична** (гіпотетичне оцінювання можливого розвитку політичних процесів);

5) **пізнавальна**;

6) **виховна** (надання політичній активності людей бажаного для суспільства або групи напрямку, який відповідає тим чи іншим ідеалам класу, нації, держави) та ін.

РІВНІ політичної свідомості (за різними критеріями).

За наявністю і ступенем впливу загальнолюдських та індивідуальних поглядів:

- **відкрита** (здатна до сприйняття чужого соціального досвіду, інокультурних цінностей і традицій)

- **закрита** (у рамках тільки корпоративних, локальних, групових норм і цілей).

За суб'єктами:

- масова (суспільства, нації)

- групова (класу, партії, еліти);

- індивідуальна (особистості).

За змістом:

- демократична або авторитарно-тоталітарна;

- революційна або реформаторська;

- релігійна або атеїстична;

- національна або інтернаціональна;

За глибиною відзеркалення дійсності 2 рівні політичної свідомості:

Буденна політична свідомість		Політико-теоретична свідомість
на основі повсякденного досвіду людей	на чому формується	певними соціальними групами на основі цілеспрямованого дослідження політичного процесу
- суперечливість; - фрагментарність; - несистематизованість; - підвищена емоційність; - гострота сприйняття політичних процесів; - стійкість впливу на поведінку	риси	- цілісність; - систематизованість; - здатність до прогнозування
суспільна психологія	спосіб відображення	політична ідеологія

Буденна політична свідомість — це сукупність ідей, уявлень та знань, які виникають безпосередньо з буденної практики того чи іншого класу, соціальної верстви або групи людей чи окремих індивідів.

Більш високим рівнем політичної свідомості можна вважати **політико-теоретичну свідомість** - сукупність ідей, уявлень, поглядів, знань та вчень, що виникають на ґрунті наукового дослідження політичних відносин, процесів, інститутів, проникнення в їхню сутність, у глибинні взаємозв'язки й суперечності, закономірності розвитку.

Менталітет - стійкі емоції, настрої і пов'язані з ними моделі політичної поведінки, що мають релігійні й національні особливості

Компоненти політичної свідомості:

- 1 – політичні **знання** та **уявлення**;
- 2 - політичні **цінності** й ціннісні орієнтації;
- 3 - політичні **настанови**.

Політичні знання та сформовані на цьому ґрунті типові **політичні уявлення** про різні аспекти політичного життя суспільства, як і **політична свідомість** у цілому, функціонують на двох рівнях: буденному (психологія) та теоретичному (ідеологія).

Види знань, без яких політична культура просто неможлива. Це знання:

- існуючих у країні політичних відносин, подій і явищ, що відбуваються в політичному житті суспільства в цілому, в його окремих регіонах;
- сутності, структури і функцій всієї політичної системи суспільства;
- норм, принципів, ідей, що їх покладено в основу управління соціальними, економічними, духовними та політичними процесами в суспільстві;
- конституції держави, чинних норм права (законів), правового статусу громадянина (сукупність прав, свобод та обов'язків), програмних положень основних політичних партій, що діють у країні;
- форм і способів участі громадян в управлінні суспільством і державою;
- зовнішньої політики держави та міжнародних відносин, розуміння тісного взаємозв'язку внутрішньої та зовнішньої політики, проблем безпеки країни.

Політичні цінності й ціннісні орієнтації — це такі політичні знання й уявлення, котрі розглядаються людиною як невід'ємні від її існування, як такі, що надають сенсу її вчинкам. Руйнування політичних цінностей сприймається людиною як особиста трагедія, а в масштабах суспільства ці процеси можуть призвести до духовної катастрофи. Коли це відбувається, в суспільстві починається інтенсивний пошук іншої системи цінностей і політичних орієнтацій.

Приклади політичних цінностей: демократія, політична свобода, соціальна справедливість, політичні права людини та їх гарантії.

Відмінності в політичних цінностях і ціннісних орієнтаціях американців і європейців: якщо 74% опитаних американців вважають себе прихильниками свободи і тільки 20% — рівності, то для європейців ці цінності мають однакове значення.

Політична настанова — це ставлення суб'єкта до політичних явищ, до різних аспектів політичної діяльності.

Так, настанова політичної культури пересічного **американця** - голосування на виборах за особу кандидата, а не за його партійну належність. Для американця головне — голосувати за конкретну людину, за яскраву постать. В **Англії**, навпаки, політична настанова - голосування за політичну партію, а не за конкретних осіб.

Настановою нашої політичної культури, що тільки формується, є ставка на певну особу, лідера, а не на якусь політичну партію чи суспільний рух. Та це зараз і дуже важко зробити, коли в Україні політичних партій уже понад 100. Пересічному виборцю дуже важко збагнути різницю в політичних платформах багатьох партій. А яскрава політична постать у передвиборчій політичній боротьбі — тут одразу все є зрозумілим.

2. Політична ідеологія

Політична ідеологія - це систематизована сукупність ідейних поглядів, що виражають чи захищають інтереси певної соціальної групи.

Поняття "ідеологія" ввів у науковий обіг французький мислитель Антуан де Трасі (1754-1836): «ідеологія - наука про людське мислення та суспільні ідеї...».

З часів Великої Французької революції ідеологію розглядають як реальну силу, яка відіграє важливу роль у житті людини і суспільства. Американський учений *Толкот Парсонс* (1902—1979) відзначав здатність ідеології згуртувати людей.

Жодна влада не обходиться без ідеології, за її допомогою здійснюється орієнтація громадян на певну систему цінностей, норм поведінки, відповідний спосіб життя.

У структуру політичної ідеології входять передовсім політичні наукові (теоретичні) знання. Але ідеологія і наука не тотожні: «якщо наука дає знання про предмети та явища дійсності, їх закономірності, то ідеологія не тільки несе знання, а й виражає ставлення до предмета знання. Це ставлення зумовлюється соціальними інтересами класів, з позицій яких здійснюється в ідеології відображення дійсності».

Рівні функціонування політичної ідеології:

- **теоретико-концептуальний:** формулюються головні положення, що розкривають інтереси і ідеали того чи іншого класу, верстви, нації, держави;

- **програмно-політичний:** соціально-філософські принципи й ідеали переводяться у програми, гасла й вимоги політичної еліти і являють собою ідейну основу для прийняття управлінських рішень та стимулювання політичної поведінки мас. Цей рівень безпосередньо пов'язаний з діяльністю партій, союзів, об'єднань, створених для трансляції політичних вимог прибічників даної ідеології;

- **актуалізований:** характеризує ступінь засвоєння громадянами мети та принципів даної ідеології і характер їх втілення в тих чи інших формах політичної участі.

У демократичних державах:

різні форми власності,	ідеологічне багатоманіття,
політичний плюралізм,	конкуренція різних ідеологій.
багатопартійність.	

Але **жодна ідеологія в демократичному суспільстві не повинна бути державною**, примусовою, офіційною, тобто виключається ідеологічний монополізм.

Основні ідеології:

- 1) консерватизм;
- 2) неоконсерватизм;
- 3) лібералізм;
- 4) неолібералізм;
- 5) соціал-демократія;
- 6) комунізм;
- 7) християнсько-демократична ідеологія;
- 8) анархізм;
- 9) анархо-синдикалізм;
- 10) фашизм;
- 11) неофашизм.

Порівняльна характеристика основних ідейно-політичних течій

АНАРХІЗМ (*У.Гудвін, П.Прудон, М.Штірнер, М.Бакунін, П.Кропоткін, Д.Уоррен, К.Хесс*):

- Заперечення доцільності існування держави і влади,
- заперечення великої приватної власності при допущенні дрібної,
- крайній індивідуалізм, нічим не обмежена свобода людини.

КОНСЕРВАТИЗМ (*Ф.Шатобріан, Е.Берк, Ж.Местр, Л.Бональд* та ін.):

- збереження традиційних поглядів,
- пріоритет наступності перед інноваціями,
- Конституція - Богом даний порядок;
- природжена нерівність людей;
- непорушність моральних принципів, що лежать в основі сім'ї, релігії та власності;
- недоторканість, святість приватної власності;
- орієнтація на державний авторитет (законність та правопорядок в суспільстві).

НЕОКОНСЕРВАТИЗМ (виник у **70-х рр. XX ст.**), синтез консерватизму й лібералізму – республіканці у США, консерватори у Вел.Британії):

- необхідність сильної державної влади,

- обмеження індивідуалізму сучасної людини,
- зміцнення політичної та духовної єдності нації, збереження її самобутності;
- класична демократія – нездійсненна або шкідлива, необхідне поєднання демократії та влади еліт;

- головне право особи – на власність на вільне розпорядження нею.

ЛІБЕРАЛІЗМ {*Б.Констан, А.де Токвіль, Дж.Локк, А.Сміт, І Бентам, І.Кант, Т.Джеферсон, Д.Медісон, М.Драгоманов, Б.Кістяківський* та ін.):

- ідея правової держави,
- принципи політичного плюралізму;
- розподіл влади на законод., викон., судову;
- запровадження загального виборчого права;
- забезпечення основних політичних прав громадян,
- утвердження громадянського суспільства,
- утвердження приватної власності, конкуренції, вільного підприємництва;
- ліквідація будь-якої регламентації екон.життя.

НЕОЛІБЕРАЛІЗМ (на поч.ХХ ст.) (*Д.Кейнс, Ф.Хейск, Дж.Гелбрейт, Р.Даль, Ф.Д.Рузвельт* та ін.):

- державний захист підприємництва, ринку і конкуренції від монополізму,
- соціальний захист громадян (безплатна освіта, мед.допомога, соц.забезпечення),
- забезпечення рівних соціальних можливостей у здійсненні основних прав людини.

СОЦІАЛІЗМ:

а) марксистський:

- соціалізм – перша, незріла фаза комунізму;
- революційна ліквідація капіталізму,
- ліквідація приватної власності та експлуататорських класів;
- утвердження суспільної власності, провідної ролі пролетаріату.

б) соціал-демократичний:

- реформування капіталізму зі збереженням приватної власності,
- забезпечення росту середнього класу;
- державне (але не надмірне) регулювання економіки, розвиток ринкових механізмів;
- демократичний парламентаризм;
- соціальна захищеність трудящих мас;
- соціальне партнерство

ХРИСТИЯНСЬКА ІДЕОЛОГІЯ:

- позбавлення трудящих від експлуатації і бідності шляхом морально-релігійного самовдосконалення,
- збереження приватної власності;
- засудження класової боротьби, соціальних революцій.

Клерикальний напрям в сучасній християнській ідеології базується на офіційній соціальній доктрині католицької церкви.

Демократичний - представлений окремими групами в християнській церкві, не має загальної програми і організації, відкидає союз церкви з державою, капіталізм.

ФАШИЗМ:

- проголошення етнічної і расової винятковості однієї нації;
- ставка на силові методи боротьби;
- крайня нетерпимість до інакомислячих;
- тероризм;
- тотальний контроль за суспільством і особою.

3. Сутність та структура політичної культури

Політична культура - важлива складова загальної культури людства.

У загальному розумінні політична культура — це культура політичного мислення й політичної діяльності, міра цивілізованості характеру та способів функціонування політичних інститутів, організації всього політичного життя в суспільстві.

Термін "політична культура" вперше вжив німецький філософ к.ХVІІІ ст. *Йоганн Готфрід Гердер*, а в активне застосування його ввів у 1956 р. американський політолог *Габріель Алмонд*.

4 - політичні **символи**, які сприяють згуртуванню великих мас людей, чіткій орієнтації їхньої політичної поведінки (герби держави, емблеми політичних партій, колір національних прапорів, ордени і багато іншого) та ін.

Напрямки формування політичної культури (для сучасного періоду суспільного розвитку):

- організація через систему навчальних закладів та самоосвіти вивчення політології, соціально-політичних учень минулого й сьогодення, політичних документів держави, конституції та інших законів;
- широке використання для формування політичної свідомості громадян ЗМІ (газети, журнали, радіо, телебачення, кіно тощо);
- залучення до участі в політичному житті громадян держави: вибори, референдуми, збори і т. д.;
- широке використання в політичній пропаганді історичних традицій та цінностей;
- заохочення громадян до самостійного аналізу явищ політичного життя як у країні, так і за рубежом і т. д.

4. Історичні типи політичної культури та її основні функції

У сучасній політичній науці існують різноманітні типи політичної культури.

Американські політологи *Г.Алмонд* та *С.Верба* виділили **три типи політичної культури**: патріархальну, підданську, активістську.

Патріархальна політична культура

- відсутність у людей інтересу до політики, політичної влади та політичних інститутів;
- невіддільність політичних орієнтацій від релігійних норм;
- орієнтація членів суспільства на вождів племені, шаманів.

Підданська політична культура:

- сильна орієнтація на політичну систему і результати її діяльності;
- відсутність політичної активності мас, покладання надій на органи влади та політичних лідерів.

Активістська політична культура:

- значний інтерес громадян до політичної системи та наслідків її функціонування;
- особиста активна участь громадян в політичному житті.

У реальній політичній практиці поєднуються усі три типи політичної культури, утворюючи нові змішані типи, а саме: патріархально-підданський, піддансько-активістський, патріархально-активістський.

Чимало дослідників виділяють **замкнуті та відкриті** типи політичної культури.

Замкнуті політичні культури (характерніші для **країн Сходу**) орієнтуються на:

- власні уявлення про політичне життя,
- національні традиції та звичаї.

Відкриті політичні культури також зберігають свої традиції, цінності, норми, але проявляють інтерес до інших політичних ідей, моделей політичного устрою.

У рамках кожної національної політичної культури розрізняють:

- **елітарну політичну культуру** (культура політичної влади, об'єднань громадян, інших активних учасників політичного процесу);
- **масову політичну культуру** (культура підданих чи рядових громадян держави).

Окрім типів, дослідники виділяють **види політичної культури**:

- культура депутатської діяльності;
- культура діяльності об'єднань громадян;
- електоральна (виборча) культура та ін.

Функції політичної культури:

1) **пізнавальна** – озброєння суб'єктів знаннями, необхідними для політичної діяльності, забезпечення історичного наступництва, накопичення й передача досвіду з покоління в покоління;

2) **регулююча** - забезпечення ефективності функціонування політичної системи на основі притаманних їй ідеалів, норм, традицій!;

3) **виховна** - формування "політичної людини" на ґрунті цінностей і норм, які відповідають інтересам певних соціальних класів і груп;

4) **інформаційна** – задоволення потреб особистості в політичних відомостях про події, явища, процеси, що відбуваються в світі;

5) **прогностична** - передбачення можливих варіантів розвитку класів, соціальних верств, націй у певних соціально-політичних ситуаціях.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст та функції політичної свідомості.
2. Які існують рівні політичної свідомості.
3. Що таке політична ідеологія? Хто ввів у науковий обіг це поняття?
4. Які ідеологічні течії домінують на сучасному етапі?
5. Дайте визначення понять: лібералізм, консерватизм, соціалізм, фашизм.
6. Охарактеризуйте перспективи розвитку сучасних ідеологічних течій.
7. Що таке політична культура? Назвіть головні елементи її структури.
8. Які типи політичної культури виділили Г.Алмонд і С.Верба?